

A hatodik fejezet a két szerkesztő, Kecskés D. Gusztáv és Scheibner Tamás összefoglaló tanulmánya, amely kiválóan szintetizálja mindazokat az információkat, amelyeket az előbbi öt fejezetben a többi szerző papírra vetett. A szöveg egyik nagy erénye, hogy őszintén ír a magyar menekülttörténet olyan kevésbé ismert jelenségeiről, mint az egyéni integráció sokszínűsége, az érkezők és a befogadók konfliktusai, vagy a menekültek megjelenésével makroszinten kialakult politikai viták és ellenérzések. Ez a több mint negyven oldalas írás idővel bizonyosan bekerül majd nemcsak a magyar, de a nemzetközi migrációval foglalkozó felsőoktatási jegyzetek, valamint a kötelező szakirodalom körébe is.

A kötet záróegységét a száraznak tűnő, de a téma alapos tanulmányozásához elengedhetetlen függelék képezi. Válogatott bibliográfia, ábrák, térképek, táblázatok, valamint személy- és földrajzi névmutató segítik azokat, akik részletesebben is szeretnék megismerni a magyar menekültválság nemzetközi történetét. A névmutató azt a feltárómunkát is előmozdíthatja, amelynek révén még többet megtudhatunk a magyar menekültválság még nem vagy kevésbé ismert történeteinek és szereplőinek – így például Habsburg Ottónak és a köréje szerveződő magyar emigrációs hálózatnak – a tevékenységéről.

Szűts István Gergely

Barta Róbert

A MAGYARSÁG VONZÁSÁBAN

Válogatás Carlile Aylmer Macartney írásaiból és beszédeiből

Debreceni Egyetem Történelmi Intézete, Debrecen 2021. 225 oldal

Kevés olyan brit – vagy más külföldi – történész volt a 20. században, akit nem csak a történészek ismertek Magyarországon. Carlile Aylmer Macartney vagy „Macartney Elemér” – ahogy sokan a BBC által a második világháború alatt sugárzott magyar nyelvű műsorokból ismerték – ilyen személy volt. Ebben semmi meglepő nincs, ha belegondolunk abba, hogy a skót–ír származású, de ízig-vérig brit történész-diplomata nagyon jól ismerte hazánk történelmét, sokat tartózkodott Magyarországon, és viszonylag elfogulatlanul, szakavatottan írt a magyar történelemről az angol nyelvű olvasóközönségnek. Megtanult magyarul is, és részben emiatt sikerült széles kapcsolati hálót kiépítenie. Neve sok szempontból összeforrt a Horthy-korszakkal, hiszen annak talán legnevesebb angol nyelvű krónikásává vált.

Barta Róbert, aki már számos munkájában vizsgálta a brit külpolitikát és a 20. század első felének magyar történelmét, új kötetében Macartney magyarsággal kapcsolatos munkásságának ismertetésére vállalkozik. Barta a kötet első részében három fő feladatot teljesít: először röviden bemutatja Macartney életpályáját, amely messze gazdagabb volt, mint egy „egydimenziós” történészé; ezután a magyarságról és annak történelméről született írásait vizsgálja; végül egy esettanulmánnyal kívánja érzékeltetni a Macartney-féle informális kapcsolati háló működését. A kötet második, nagyobbik felében Macartney különféle írásaiból közöl válogatást, a szerzői szándék szerint minél gazdagabb keresztmetszetet kínálva Macartney Magyarországot illető munkásságából. A könyvet Macartney írásainak, válogatott publicisztikáinak jegyzéke zárja.

A szerző tehát nem vállalkozott nagymonográfia megírására, amit egyébként ő maga is hiányol a hazai historiográfiából. Ezen túlmenően azonban saját célját (Macartney magyarsággal kapcsolatos munkásságának rövid ismertetését) sem teljesítette maradéktalanul, munkájában

bizonyos aránytalanságok és következetlenségek érzékelhetők. A második fejezetben például, amikor a magyarság történelmének szentelt Macartney-írásokat mutatja be, Barta némileg kiegyensúlyozatlanul tárja az olvasók elé a mondanivalóját. Ekképp a *Hungary* című kötet elemzésénél szinte kizárólag a Hunyadiak korára összpontosít, majd Bryan Cartledge, a szintén diplomata múlttal rendelkező, Macartneyt követő brit történészgeneráció tagjának magyar történelmet tárgyaló könyvével foglalkozik, néha hosszú idézetekkel tarkítva elemzését. Ez a túlságosan hosszú kitekintés azonban nem tűnik indokoltnak. Ezután háromoldalas összefoglalás következik a Hunyadiak koráról szóló, legújabb magyar történelmi munkákról, majd Macartneynak a Hunyadiakat illető megállapításait a modern magyar történelmi munkákkal veti össze a szerző, ily módon téve próbára Macartney állításainak megbízhatóságát. Homályban marad ugyanakkor, hogy miért koncentrálnyire kirívóan a középkor ezen időszakára, miközben a Mátyás király időszaka és az 1933 közötti korszaknak csupán bő két oldalt szentel. Ezt követi a Horthy-korszakot tárgyaló *October Fifteenth (1929–1945)* című kétkötetes, korszakos munka bemutatása, melyet Barta mindössze két oldalon végez el. Az is meglepő, hogy a könyv terjedelmesebb, forrásközlő részébe semmi nem került be ebből az opusból.

A következő fejezet Márffy-Mantuano Judit (Judit Listowel), magyar származású brit író, újságíró pályáját tárja az olvasók elé. Némileg elgondolkodtat, hogy ez az amúgy remekül elmesélt és alaposan feltárt történet mi célból szerepel itt. A szerző nyilván a magyar–brit viszonylatban kialakult információs kapcsolati hálóra akarja felhívni az olvasó figyelmét, amire Márffy-Mantuano Judit alakja teljesen alkalmas. Az viszont kérdéses, ez mennyire függ össze Macartney személyével és a magyarságot illető munkásságával, aminek a megismertetése viszont a kötet deklarált célja. Barta megemlíti, hogy „Macartney pályájáról szóló levéltári iratokban több esetben is előfordul Judit Listowel neve, ami világosan jelzi ismeretségüket és kapcsolódásaikat” (45.). Ez megtévesztő kijelentésnek tűnik, mivel a következő, az írónt bemutató oldalak nem erősítik meg a szerző állítását. A fejezet kizárólag Márffy-Mantuano Juditról szól, és maga a szerző jelenti ki a végén, hogy a két személy közötti összefüggés gyakorlatilag abban állt, hogy a második világháború éve alatt Márffy-Mantuano „valószínűsíthetően kapcsolatba került” – többek között – Macartneyval is (61.). Erre azonban semmilyen bizonyítékot nem szolgáltat. Hacsak nem tekintjük ismeretségnek azt, hogy Márffy-Mantuano Judit egyik 1944-es, a *The Economist* szerkesztőjének írt levelével kapcsolatosan Macartney feljegyzést készített a brit külügyminisztériumban, illetve azt, hogy Macartney egyik 1946. évi, Magyarországról szóló előadásán Márffy-Mantuano Judit is részt vett. Így ez az olvasmányos és érdekesítő fejezet nem illeszkedik a könyv szorosan vett témájához vagy céljához.

A kötet ezt követő, nagyobbik egysége Macartney különböző írásaiból (előadások, memorandumok, levelek, publicisztikák) közül válogatást. Ezek a szemelvények – a vállaltan szűk keretek között – azt a célt hivatottak szolgálni, hogy keresztmetszetet adják Macartney Magyarországgal és a magyar történelemmel foglalkozó írásainak, a korábban elemzett monográfiákat mintegy kiegészítve és árnyalva. Mivel az itt közölt fordítások legtöbbször még sosem, vagy csak részben jelent meg magyarul, a kötet ezen része roppant hasznos a téma iránt érdeklődő olvasóknak. E részben Macartney számos megállapítása dől formátumban szerepel, mert a szerző – aki egyben a szövegeket fordította – úgy vélte, ezeket a gondolatokat érdemes kiemelni. És valóban, elgondolkodtató például Macartney azon véleménye (egy 1931-es, Magyarországról szóló előadásából), mely szerint demokratikus választások esetén „a városokban enyhe baloldali, vidéken viszont számottevő jobboldali fölény alakulna ki” (67.), amelynek helytállóságát az utóbbi évek hazai választási eredményei egyébként pontosan tükrözik. De a történész 1937-es megfigyelése is érdekes a magyarországi antiszemitizmusról vagy a náciizmus terjedéséről – utóbbi németellenességgel is társult véleménye szerint. Macartney úgy gondolta, az ekkori német cél az volt, hogy Magyarországot teljesen alárendelt pozícióba hozzák. Az egyéb, a má-

sodik világháború alatt készült magyar és az ország külpolitikáját érintő kérdésekkel foglalkozó dokumentumok bemutatása szintén fontos, és a közreadott szövegek arra utalnak, a szerkesztő jó érzékkel válogatott. A második világháború utáni magyarországi helyzetről szóló és a kötetben teljes terjedelmében olvasható Macartney-féle beszámoló szintén értékes darab, hiszen jól tükrözi az 1946-ban tapasztalható viszonyokat, akár a szovjet megszállásból adódó problémákról, akár a pénzügyi-gazdasági helyzetről, akár a politikai kilátásokról legyen szó.

Érdemes ugyanakkor megemlíteni, hogy – noha mindegyik itt közölt dokumentum érdekes olvasmány – néhányuk csak érintőlegesen foglalkozik az 1930-as és 1940-es évekbeli Magyarországgal és az akkori magyar bel- vagy külpolitikai kérdésekkel. Ilyenek a balkáni helyzettel vagy Kárpátaljával kapcsolatos iratok.

Barta konklúziójában arra jut, hogy „a trianoni békével és a revízióval kapcsolatban Macartney megállapítását lényegében ma sem haladta meg a hazai és a nemzetközi történetírás” (202.). Ez helytálló és fontos megállapítás, hiszen ez az egyik olyan ok, amiért Macartney munkássága számunkra, magyaroknak fontos. Macartneyt lehet némi részrehajlással vádolni a magyarok irányába, ettől függetlenül történelmi meglátásai és állításai legtöbbször a lényegre tapintottak. Mint a szerző kiemeli, és a dokumentumgyűjtemény is ezt hivatott szolgálni, Macartney „történelmi munkáiban objektivitásra, szakmaiságra és pontosságra törekedett, egyéb publicisztikájában (cikkek, beszédek) már inkább tetten érhető a magyarság iránti rokonszenv” (204.).

A szerző nem titkolt célja a kötettel egy nagyobb ívű, Macartney teljes pályáját feldolgozó monográfia előkészítése. Ez nyilván indokolt, hiszen valóban hosszú, gazdag és mozgalmas életútról van szó, amely számunkra, magyaroknak különösen érdekes, hiszen Magyarország ritkán kerül ekkora súllyal egy angolszász történész vizsgálódásainak fókuszába. Ráadásul a külső szemlélő mindig más nézőpontból vizsgálja az eseményeket és összefüggéseket, így megállapításai hozzáadnak történelmi tudásunkhoz.

Jelen kötet jó támpontot kínál a Macartney munkássága iránt érdeklő kutatóknak, akiket a példás alaposággal felsorakoztatott lábjegyzetek is segíteni fognak. Az viszont nem egyértelmű, hogy Barta milyen okból közli Macartney néhány gondolatát eredeti angol nyelven, akár a főszövegben, akár a lábjegyzetekben jelennek meg ezek. Lehetséges, hogy a lefordított részek többletinformációt hordoznak; hogy így van-e, nem derül ki.

Összeségében azonban – az itt megemlített kisebb kritikai észrevételek ellenére – Barta könyve igen hasznos és fontos támasza a 20. századi magyarság történelmi kutatásának. Biztosan nagy segítséget fog nyújtani nemcsak az érdeklődő olvasók számára, de a majdani nagy-monográfia szerzőjének is.

Peterecz Zoltán